

HOOFDSTUK 6.

Harde kern versus supporters zonder abonnement Invloed en inspraak voor leden en niet-leden onderzocht

Gilles Pittoors, Thibaut Renson, Tom Schamp & Bram Wauters

1. Inleiding

Sinds de negentiende eeuw zijn politieke partijen organisaties die gebaseerd zijn op lidmaatschap. Vandaag tellen partijen echter steeds minder leden. Het concept van de partij als ledenorganisatie staat onder druk en de realiteit ervan wordt in vraag gesteld. Partijen zouden er steeds minder in slagen om hun traditionele verbindingsfunctie als brug tussen beleid en bevolking te vervullen. Partijen zijn daarom actief aan het experimenteren om de link met hun basis¹ te versterken. Het verlenen van meer inspraak aan partijleden wordt daarbij gezien als een mogelijk antwoord op de partijcrisis. Maar ook de traditionele visie op partijen als ledengebonden organisaties wordt in vraag gesteld. De inbreng van niet-leden werd in het recente verleden door een aantal partijen naar voren geschoven als een valabele manier om de relatie tussen partij en burger opnieuw uit te vinden.² Denk maar de Innesto-operatie binnen CD&V of het project 'Jij maakt morgen' binnen sp.a.

Het verkrijgen, behouden en uitoefenen van invloed door middel van inspraak binnen een partij wordt door Cross & Blais als een *'zero-sum game'* omschreven: wat de ene wint aan invloed, verliest een andere.³ Dat geldt voor partijleden die door de introductie van voorzittersverkiezingen aan invloed winnen, ten nadele van onder meer de parlementaire fractie en vertegenwoordigers van de provinciale en arrondissementale partijafdelingen.⁴ Het is duidelijk dat partijen die beslissingsmacht niet spontaan hebben afgestaan of met de leden hebben gedeeld. Partijen zijn pas overgegaan tot het geven van meer inspraak aan leden toen ze zich in een lastig parket bevonden, bijvoorbeeld na een verkiezingsnederlaag of wanneer ze in de oppositie beland waren.⁵ Het opmerkelijke is dat die keuze voor meer interne democratie door een aantal partijen recent

ook is doorgetrokken naar niet-leden. Wanneer die meer inspraak krijgen, dan zal dat immers ten koste gaan van anderen die al langer inspraak hebben, in dit geval onder meer de eigen partijleden.

Het is tegen die achtergrond daarom zeer relevant om na te gaan hoe partijleden staan tegenover inspraak die niet-leden in interne besluitvormingsprocessen (zouden kunnen) krijgen. We zullen in het empirische deel specifiek de focus leggen op de rol die niet-leden bij het opstellen van kandidatenlijsten voor verkiezingen zouden kunnen spelen. Zijn leden een tegenstander van een verruiming van inspraak naar niet-leden uit vrees om zelf invloed te verliezen, of steunen ze die nieuwe trend omdat ze inspraak van de basis toejuichen los van het feit of die toekomt aan mensen met of zonder partijlidkaart? Welke leden zijn voorstander van inspraak voor niet-leden, en welke zijn tegen? We proberen die houding niet enkel te beschrijven, maar ook te verklaren. We kijken daarvoor naar een aantal socio-demografische variabelen, het aantal jaren lidmaatschap en de activiteitsgraad in de partij.⁶

Of de leden positief dan wel negatief tegenover een bredere directe participatie in de interne besluitvorming staan, is in dat opzicht van betekenis voor partijen, meer bepaald bij het maken van keuzes inzake de uitbreiding of inperking van formele inspraak voor leden en/of niet-leden. Indien blijkt dat leden (vooral) veel invloed en inspraak voor zichzelf willen, dan is dat een sterk signaal naar de partijtop om die toegang (op zijn minst deels) exclusief voor te behouden voor leden. Indien leden echter overtuigend positief staan tegenover inspraak voor niet-leden, dan wordt verbreding van de toegang tot de interne democratie een wenselijke optie.

In wat volgt, starten we met een uiteenzetting van het theoretische kader rond interne partijdemocratie. Hierin lichten we theoretische inzichten uit de literatuur rond leden- en niet-ledeninspraak toe en gaan we – op basis van voorgaand onderzoek – op zoek naar mogelijke verklaringen voor de attitude ten aanzien van interne partijdemocratie, en voor niet-ledeninspraak in het bijzonder. Daarna volgt het empirische luik, waarin we de attitude van Vlaamse partijleden t.a.v. interne partijdemocratie op beschrijvende en verklarende wijze van dichtbij bestuderen. In het concluderende deel analyseren we ten slotte de impact van de empirische inzichten in het licht van de partijcrisis en formuleren we implicaties voor de strategische keuzes die partijen kunnen maken ten aanzien van inspraak voor niet-leden.

2. Inspraak voor partijleden

Een opvallende evolutie sinds de jaren 1990 is dat alle democratische politieke partijen in Vlaanderen partijleden meer formele inspraak hebben gegeven.⁷ Vlaamse partijen zijn op dat vlak duidelijk voorlopers geweest in internationaal-vergelijkend perspectief: ze waren er eerder bij dan veel buitenlandse partijen en die interne hervormingen waren verregaander dan bij de meeste buitenlandse partijen.⁸ Partijen hebben meerdere motieven om hun leden meer te betrekken: de dalende trend in de ledenaantallen keren, de partij onafhankelijker maken van georganiseerde groepen in de partij zoals standen of provinciale federaties, het imago van de partij oppoetsen, meer voeling houden met de kiezers et cetera.⁹ Hoewel een aantal van die voordelen ook kunnen gerealiseerd worden door kiezers te betrekken, valt het op dat partijen initieel de toegenomen inspraak aan partijleden hebben voorbehouden.

Op drie vlakken springt de grotere inspraak van leden in Vlaamse partijen in het oog: bij de selectie van de partijvoorzitter, bij de samenstelling van de kandidatenlijsten voor verkiezingen, en bij de standpuntbepaling van de partij op congressen.¹⁰

2.1 Inspraak bij de verkiezing van de partijvoorzitter

Partijvoorzitters werden in België traditioneel aangewezen door partijcongressen waar vertegenwoordigers van de verschillende arrondissementele of provinciale partijafdelingen hun stem mochten uitbrengen. In de jaren 1970 was de PSC (de huidige CdH) de eerste partij om al haar leden stemrecht te geven, kort daarop gevolgd door het FDF (het huidige Défi), dat al haar leden op een congres liet beslissen wie er partijvoorzitter mocht worden. In Vlaanderen was het wachten tot begin jaren 1990, toen de volledige vernieuwde liberale partij Vld (nu Open Vld) als eerste voorzittersverkiezingen invoerde, kort daarna gevolgd door de meeste andere partijen.¹¹ Hierdoor laten momenteel alle Vlaamse partijen met uitzondering van Vlaams Belang hun voorzitter rechtstreeks door de leden kiezen. Hoewel dit op papier heel democratisch oogt, blijft de impact in de praktijk vaak erg beperkt: zo is er in ongeveer de helft van de gevallen slechts één kandidaat, die de leden enkel kunnen goed- of afkeuren.¹²

2.2 Inspraak bij de opmaak van de kandidatenlijsten

Ondanks het omvangrijke gebruik van de voorkeurstem bij verkiezingen in België blijft de lijstvolgorde erg belangrijk, zowel om verkozen te raken als om veel stemmen te

halen.¹³ Wie deze lijstvolgorde bepaalt, heeft dus veel macht. Op het vlak van de aanduiding van de verkiezingskandidaten en de invulling van de verkiesbare plaatsen hebben de politieke partijen in Vlaanderen (en België) een lange traditie van het betrekken van hun leden. Al van in de negentiende eeuw tot eind jaren 1970 werden kandidatenlijsten vastgelegd op pollbijeenvakomsten waar alle partijleden hun stem konden uitbrengen. Op basis van het aantal verzamelde stemmen onder de leden werd vervolgens de kandidatenlijst voor de verkiezingen opgesteld. Geleidelijk aan raakte de poll echter in onbruik: bij de parlementsverkiezingen van 1978 werd nog slechts 10 procent van de parlementsleden op die manier geselecteerd.¹⁴ Daarna was het meestal een beperkt partijcomité dat de lijsten opstelde. Dat liet een partij toe om die lijstvorming meer centraal te coördineren en om bepaalde evenwichten te garanderen (bv. inhoudelijk of socio-demografisch).

Vanaf de jaren 1990 zijn partijen hun leden opnieuw meer gaan betrekken, zij het wel dat die leden vaak enkel een modellijst, voorgesteld door de partijleiding, kunnen goed- of afkeuren.¹⁵ De inbreng van de leden varieert van partij tot partij, maar globaal kan wel gesteld worden dat alle Vlaamse partijen hun leden op een of andere manier in dit proces betrekken, zij het niet noodzakelijk bij de aanduiding van de lijsttrekker of de invulling van alle plaatsen.

2.3 Inspraak op partijcongressen

Het partijcongres wordt in partijstatuten vaak als het opperste partijorgaan beschreven.¹⁶ Op partijcongressen worden programmatische opties uitgediept en aangenomen, worden interne regels aangepast en goedgekeurd (statutaire congressen), wordt het verkiezingsprogramma definitief vastgelegd (verkiezingscongressen), en wordt (indien van toepassing) regeringsdeelname formeel en definitief bevestigd. Traditioneel was daar een centrale rol weggelegd voor de lokale afdelingen en/of voor de arrondissementele federaties van de partij, die in verhouding tot hun aantal leden een aantal vertegenwoordigers naar het partijcongres mochten afvaardigen. Dat veranderde in de loop van de jaren 1990 en ook toen was Open Vld een trendsetter. Vandaag nodigen alle partijen, met uitzondering van sp.a, dat nog een systeem met vertegenwoordigers hanteert, alle partijleden uit om deel te nemen aan het congres en er mee te stemmen over de voorgestelde resoluties.¹⁷ Maar ook hier houdt de partij-elite echter een aantal controlemechanismen in handen die ervoor zorgen dat de inspraak van de leden in de praktijk niet al te groot wordt (zoals de keuze van het congrescomité en het congres-thema).¹⁸

Naast partijleden geven partijen recentelijk ook voorzichtig wat meer inspraak aan niet-leden. Die niet-leden zullen in de volgende paragraaf eerst gesitueerd worden, en daarna zal dieper ingegaan worden op het belang van hun inspraak en het potentiële gevaar ervan.

3. Niet-partijleden: supporters zonder abonnement

Partijsympathisanten die geen formeel partijlid zijn (en dus niet over een partijkaart beschikken) worden van oudsher door de (lokale) partijafdelingen ingeschakeld om onder meer verkiezingsfolders te verdelen, verkiezingsborden te gaan plaatsen en affiches te plakken. Maar ze hebben in principe – in tegenstelling tot partijleden – niet de mogelijkheid om deel te nemen aan interne partijdemocratische besluitvorming. Het is immers de partijkaart die iemand officieel verbindt aan de partij en die toegang geeft tot beïnvloedingskanalen binnen de partij. Vandaag ontwikkelt zich echter een trend waarbij het onderscheid tussen partijleden (met lidkaart) en partijsupporters (zonder lidkaart) op vlak van formele inspraak steeds meer vervaagt.¹⁹

De mate waarin de democratische besluitvorming binnen een partij exclusief dan wel inclusief is, kan men op een continuüm plaatsen met aan de ene pool partijprocessen die uitsluitend voorbehouden zijn voor partijleden, en aan de andere pool processen die openstaan voor alle burgers (waarvan bijvoorbeeld ook niet-stemgerechtigde burgers deel kunnen uitmaken).²⁰ Vanuit een historisch perspectief zijn gevallen van de laatstgenoemde positionering uiterst uitzonderlijk. Tegenwoordig merken we echter dat ook niet-leden steeds vaker betrokken worden bij interne partijprocessen.²¹

3.1 De rol van niet-leden in partijen

Om de ontwikkeling waarbij grenzen tussen leden en supporters steeds meer vervagen en de organisatorische implicaties van de oriëntering van partijen naar niet-leden te duiden, wordt verwezen naar het concept *multi-speed membership*.²² Dat houdt in dat mensen op verschillende manieren bij een partij betrokken kunnen worden, en dat de mate van formele betrokkenheid sterk kan verschillen. Scarrow onderscheidt vijf types van partijaffiliatie door niet-leden:²³ (1) aanhangers die lid zijn van aan de partij verwante organisaties (zoals mutualiteiten en vakbonden) waaruit bepaalde rechten in de partij voortspruiten; (2) geldschieters, donateurs of sponsors; (3) mensen die enkel tij-

dens de verkiezingscampagne door de partij ingeschakeld worden om bijvoorbeeld folders te verspreiden; (4) *light members* die (voorlopig enkel in een aantal buitenlandse partijen) als gastlid of partijvriend wel formeel verbonden zijn met de partij maar niet dezelfde rechten hebben als volwaardige leden; en (5) de ‘sociale media-aanhangers’, nl. diegenen die de partij ‘volgen’ via sociale media (Facebook, Twitter...) en als digitale ambassadeurs van de partij fungeren.²⁴ Die ‘betrokkenheid met verschillende snelheden’ impliceert dat niet dezelfde rechten toegekend worden aan elk van die vormen van affiliatie, noch dat die rechten dezelfde zijn als voor volwaardige leden.

Hoewel niet al die vormen van partijaanhang in dezelfde mate voorkomen in Vlaanderen, manifesteert die trend naar *multi-speed membership* zich ook bij ons steeds duidelijker. Initiatieven zoals ‘Innesto’ (CD&V), ‘Jij maakt morgen’ (sp.a), ‘M34’ (Open Vld) en ‘Uw gedacht’ (Groen) zijn recente voorbeelden van hoe Vlaamse partijen steeds vaker niet-leden op de een of andere manier inspraak geven bij het formuleren van beleidskeuzes en partijstandpunten. Ook al hebben de hierboven opgesomde initiatieven enkel betrekking op het partijprogramma (en zelfs daar kwamen de niet-leden alleen in een eerste fase aan bod), impliceert die trend dat niet-leden ook rechten zouden kunnen verwerven bij de aanduiding van de partijvoorzitter of bij de vastlegging van kandidatenlijsten bij verkiezingen. In Italië en Frankrijk kunnen gewone kiezers bijvoorbeeld nu al mee bepalen wie de kandidaat-regeringsleider van de socialistische partij wordt.

Er is nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek naar die initiatieven gedaan: noch over het beslissingsproces dat ze mogelijk maakten, noch over de effecten, noch over de deelnemers eraan, noch over de steun die ze genieten van de partijleden. Vooraleer we dat laatste element verder onderzoeken gaan we kort in op welke voordelen inspraak voor niet-leden voor partijen inhoudt.

3.2 Het belang van inspraak voor niet-leden

In de eerste plaats kan het betrekken van niet-leden gezien worden als een reactie op de crisis van de partij. De meeste partijen – zeker de traditionele – tellen immers steeds minder leden, waardoor hun maatschappelijke representativiteit en legitimiteit daalt.²⁵ Om nieuwe ideeën op te doen, bestaande ideeën af te toetsen en hun netwerk uit te bouwen, proberen partijen het ledenverlies te compenseren door een zo breed mogelijke schare aan supporters te betrekken bij de werking van partij.²⁶ Door niet-leden te betrekken geven partijen met andere woorden aan dat luisteren naar het krimpende aantal leden niet langer volstaat.

Ten tweede is het een manier om het imago van een open partij die luistert naar de mensen in de verf te zetten en tegemoet te komen aan de kloof tussen burger en politiek. Wat eerder gold voor de inspraak van leden, kan dus uitgebreid worden naar niet-leden.

Naast enkele reeds aangehaalde mogelijke voordelen van een ruimere participatie van niet-leden wordt ook gewezen²⁷ op enkele potentiële gevaren. Inspraak van niet-leden kan er immers toe leiden dat bijvoorbeeld bij interne verkiezingen partijkandidaten trachten om zo veel mogelijk sympathisanten eenmalig te doen opdagen. Dat zijn echter personen die even snel komen als gaan, die de partij – na afloop van de stemming – op geen enkele manier nog van dienst zijn en van wie velen zelfs niet de intentie hebben om tijdens de volgende verkiezingen op de betrokken partij te stemmen. Dat gevaar bestaat echter ook voor partijleden die snel kunnen geregistreerd worden vlak voor interne verkiezingen.²⁸

3.3 Hoe zien partijleden hun rol en die van niet-leden?

Zoals hierboven geschetst, lijkt de ontwikkeling naar het steeds vaker en directer betrekken van niet-leden een antwoord te bieden op het representativiteits- en legitimiteitsvraagstuk waarmee verschillende partijen al decennialang worstelen. De openstelling van de interne partijdemocratie voor een bredere groep dan enkel partijleden is een kans voor de partij om haar tanende verbindingsfunctie tussen beleid en bevolking te herstellen. Of het betrekken van niet-leden een adequaat antwoord is op de partijcrisis is echter voor een groot deel afhankelijk van hoe partijleden daar tegenover staan. Het theoretische luik over het belang van niet-leden voor partijen – en de partijcrisis in het bijzonder – zoals hierboven beschreven, is benaderd vanuit een perspectief van de ‘centrale partijorganisatie’ en de ‘partij als beleidsmaker’. Uiteraard is het cruciaal om het derde gezicht van de partij te lezen, met name de leden. Zij moeten vaak beslissingen om niet-leden te betrekken formeel goedkeuren en moeten die inspraak in de praktijk mee vormgeven. Als inspraak voor niet-leden tegen hun zin wordt doorgevoerd, dan dreigen zij af te haken waardoor de andere democratiseringsgolf, waarbij leden meer inspraak krijgen, wordt ondergraven.

Een oplossing voor de partijcrisis vinden door niet-leden te betrekken, lijkt vanuit het perspectief van het lid niet zo vanzelfsprekend. Inspraak was lange tijd exclusief voorbehouden voor leden. Die band doorknippen zou met andere woorden de status die aan het formele lidmaatschap verbonden is, uithollen en het lidmaatschap zelf overbodig maken. Scarrow,²⁹ die inspraak en interne beïnvloeding als de aantrekkelijkste voor-

delen van het partijlidmaatschap omschrijft, wijst op het evidente gevaar dat partijleden zich voorbijgestoken kunnen voelen wanneer niet-leden betrokken worden bij de interne partijbesluitvorming. Een van de uitgangspunten, die we in de volgende paragrafen verder uitwerken en argumenteren, is dan ook dat niet alle leden even positief staan tegenover inspraak voor niet-leden.

Het is met andere woorden ook vanuit het perspectief van de ‘centrale partijorganisatie’ en de ‘partij als beleidsmaker’ van groot belang om meer te weten te komen over de attitude-oriëntering van (in het bijzonder actieve) partijleden ten aanzien van de inbreng van niet-leden.

4. Onderzoekkader en mogelijke verklaringen

Het onderzoekkader dat wordt gehanteerd om de mogelijke houdingen tegenover de verschillende vormen van inspraak te categoriseren, wordt samengevat in Tabel 6.1. In dat kader worden twee dimensies onderscheiden: de houding tegenover invloed voor de partijleden, en de houding tegenover invloed voor niet-partijleden. Merk op dat in de vraagstelling van de enquête gepeild werd naar de gewenste invloed. Die valt niet noodzakelijk samen met inspraak. Iemand kan heel veel formele inspraak hebben maar weinig echte invloed, en omgekeerd kan iemand zonder veel formele inspraak wel zwaar doorwegen in de besluitvorming. Het lijkt echter niet vergezocht om ervan uit te gaan dat wanneer bij partijleden gepeild wordt naar invloed, zij daar corresponderende inspraakmogelijkheden aan koppelen. De kans om enige invloed te hebben, is groter wanneer men formele inspraak heeft.

Tabel 6.1: Mogelijke houdingen tegenover interne partijdemocratie (theoretisch model)

		Voor partijleden...	
		Invloed	Geen invloed
Voor niet-leden...	Invloed	Invloed voor iedereen (1)	Invloed voor niet-leden, maar niet voor leden (4)
	Geen invloed	Invloed voor leden, maar niet voor niet-leden (3)	Geen invloed, noch voor leden, noch voor niet-leden (2)

Brengen we de houding tegenover invloed voor leden samen met de houding tegenover de invloed van niet-leden (Tabel 6.1), dan komen we tot vier categorieën van leden: (1) voorstanders van invloed voor de basis op zich (zowel voor leden als niet-leden); (2) tegenstanders van invloed voor de basis op zich (zowel voor leden als niet-leden); (3) voorstanders van invloed voor leden, maar niet voor niet-leden; (4) voorstanders van invloed voor niet-leden, maar niet voor leden.

We onderscheiden vervolgens een aantal mogelijke factoren die kunnen verklaren welke houding partijleden aannemen, in het bijzonder ten aanzien van de invloed van niet-leden.

Bernardi et al.³⁰ wijzen in de eerste plaats op het belang van het ‘type’ partijlid om de houding tegenover interne partijdemocratie te verklaren. Zij onderscheiden twee types: *old style* of klassieke partijleden versus *new style* of moderne partijleden. Klassieke partijleden zijn al geruime tijd lid van de partij en zijn daardoor ook gesocialiseerd met de formele structuren van een massapartij. Moderne partijleden daarentegen zijn minder lang lid en zijn ook meer gewoon aan moderne(re) vormen van partijorganisatie. De verwachting is dat moderne en klassieke partijleden een verschillende houding zullen aannemen ten aanzien van inspraak vanuit de basis. Waar klassieke leden meer gehecht zijn aan het traditionele (militante) partij-activisme staan moderne leden meer open voor flexibel lidmaatschap waarbij de grenzen tussen leden en niet-leden minder afgebakend zijn. Beide soorten leden kunnen van elkaar onderscheiden worden op basis van de duur van hun activisme. Daarom kunnen we de volgende hypothese formuleren:

Hypothese 1: Hoe langer iemand lid is, hoe minder positief de houding tegenover invloed voor niet-partijleden.

Daarnaast verwacht de literatuur dat ook de graad van activisme van partijleden een belangrijk verklarend gegeven is.³¹ Meer militante leden zien het geven van inspraak aan niet-leden vaker als een aantasting van hun machtspositie aangezien hun hogere mate van activiteit zich niet (meer) automatisch vertaalt in meer invloed binnen de partij.³² Van de actievere leden mag dan ook verwacht worden dat ze veel meer op hun strepen staan om de vrijwaring van hun inspraakpositie te betrachten. Minder actieve leden zullen hier waarschijnlijk minder graten in zien aangezien zij niet/relatief weinig in de partij hebben geïnvesteerd. Er wordt dus verwacht dat actievere leden minder positief staan tegenover een uitbreiding van de inspraak naar niet-leden dan minder actieve leden.

Hypothese 2: Hoe actiever een partijlid, hoe minder positief de houding tegenover invloed voor niet-partijleden.

Dezelfde auteurs maken ook socio-demografisch een onderscheid. Niet alleen de duur van het lidmaatschap, maar ook geslacht en leeftijd zorgen ervoor dat verschillen tussen klassieke en moderne leden opduiken. In de studie van Bernardi et al.³³ telt de laatste groep duidelijk meer vrouwen en jongeren. Onder klassieke partijleden tellen ze opmerkelijk meer mannen en oudere partijleden. Verschil in leeftijd wordt door de auteurs bovendien verbonden aan het aantal jaren lidmaatschap en socialisatie met de partij: oudere leden zijn door de band genomen vaker al langer lid en hebben een heel andere ervaring met de partijwerking dan jongere leden. Het opleidingsniveau vertoont voor de twee groepen geen opmerkelijke verschillen. We nemen die laatste variabele mee in de analyse zonder dat we verwachten dat die een effect heeft.

Hypothese 3: Hoe ouder iemand is, hoe minder positief de houding is tegenover inspraak voor niet-partijleden.

Hypothese 4: Mannen staan minder positief tegenover inspraak voor niet-partijleden.

Hypothese 5: Er is geen verschil tussen de houding tegenover inspraak voor niet-partijleden op basis van het opleidingsniveau.

Samengevat beschouwen we in dit hoofdstuk dus drie categorieën van verklarende variabelen: (1) de duur van het lidmaatschap (2); de activiteitsgraad en (3) algemene socio-demografische data zoals leeftijd, geslacht en opleidingsniveau.

5. Resultaten van de empirische analyse

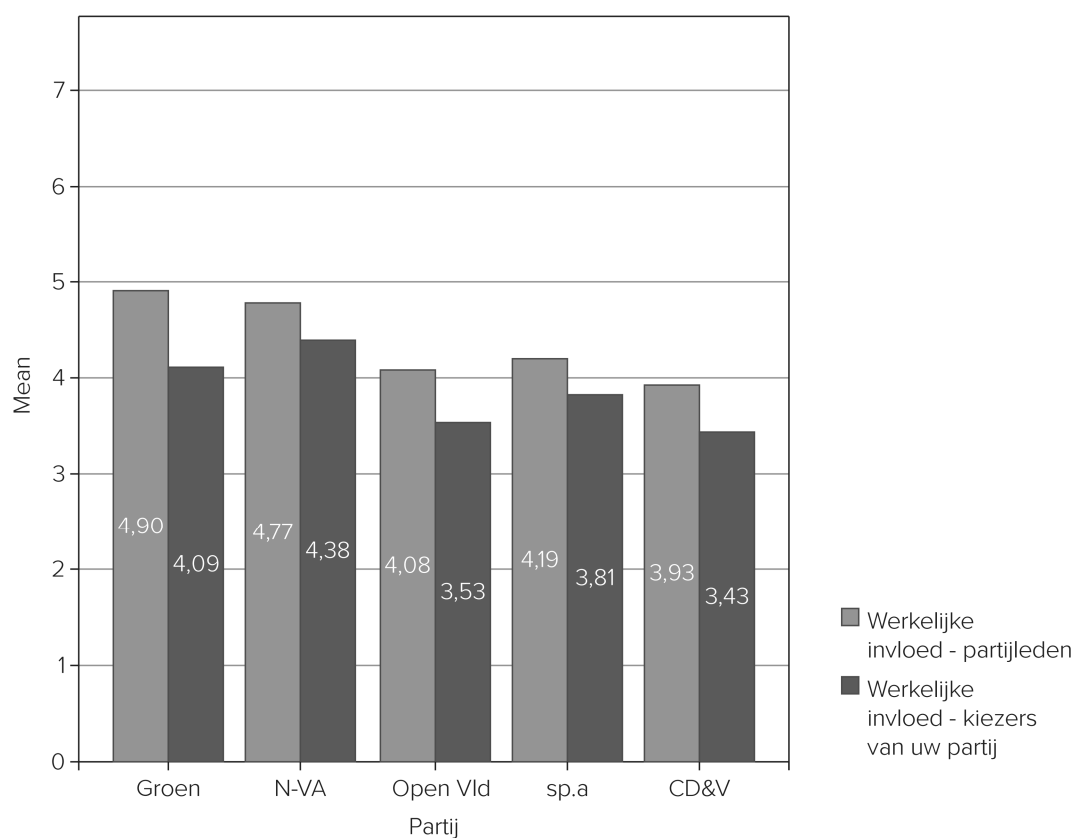
In het empirische luik kijken we eerst naar de houding van partijleden tegenover inspraak voor leden en voor niet-leden. Daarna analyseren we een specifieke vorm van inspraak, namelijk de samenstelling van de kandidatenlijsten.³⁴ We pikken die vorm van inspraak eruit omdat ze voor alle onderzochte partijen een lange voorgeschiedenis heeft, en tot op heden de rechten van leden op dat vlak manifest (veel) uitgebreider zijn dan die van niet-leden. Bovendien zijn er buitenlandse voorbeelden van partijen waar niet-leden op dat vlak wel al formeel hun zeg kunnen doen (VS, Italië en Frankrijk). Tot slot proberen we de houding van partijleden ten aanzien van invloed voor niet-leden te verklaren aan de hand van de hierboven vermelde kenmerken.

5.1 Hoe staan leden tegenover invloed van de basis?

De partijleden werden in de enquête, eerst en vooral, gevraagd om hun mening te geven over invloed binnen de partij. Concreet konden zij de werkelijke invloed van zowel leden als niet-leden een score van 0 tot 7 geven, waar 0 staat voor ‘geen invloed’ en 7 voor ‘zeer sterke invloed’. Ze konden daarna hetzelfde doen voor de gewenste invloed (dit is hoe groot die ideaal zou moeten zijn).

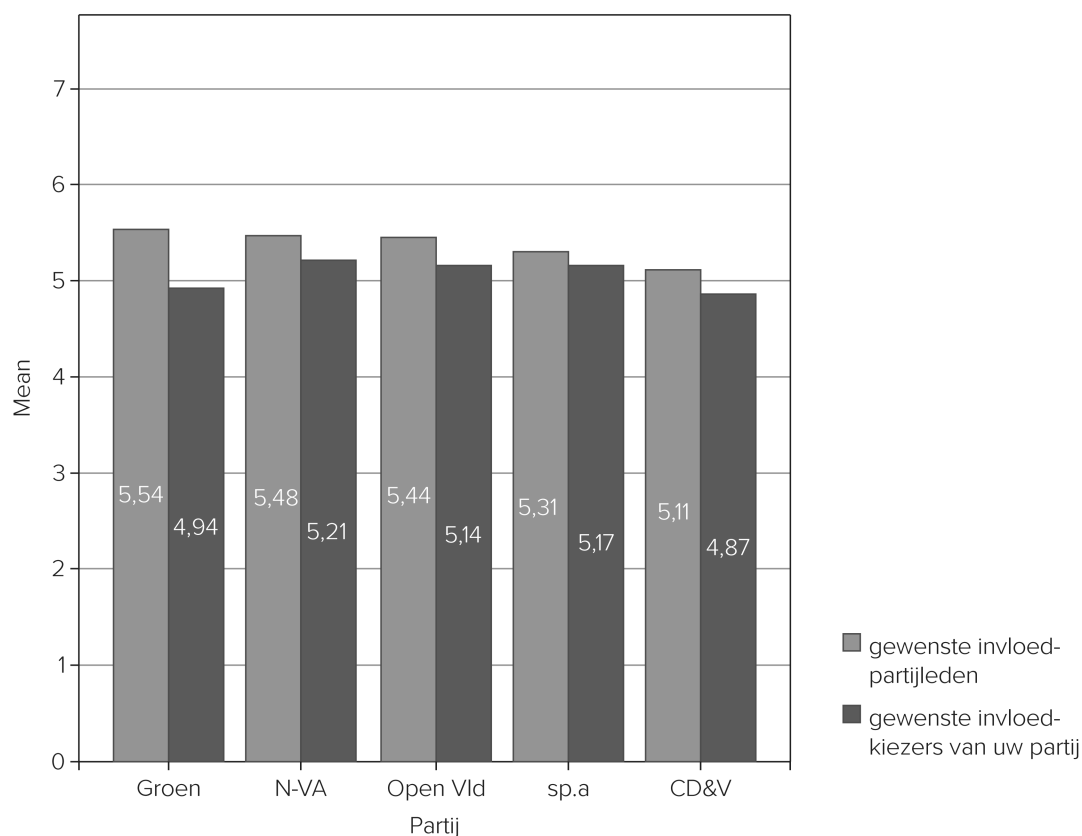
In Figuur 6.1 zien we dat leden van alle partijen de invloed van leden relatief hoog inschatten (scores gaande van 4,90 op 7 tot 3,93 op 7). Ze schatten die invloed ook hoger in dan de invloed van niet-leden, al zijn de verschillen niet zeer uitgesproken (scores gaande van 4,38 tot 3,43). Leden van Groen geven de invloed van leden de hoogste gemiddelde score. Die ligt merkkelijk hoger dan de invloed die ze toekennen aan niet-leden. Leden van CD&V geven zichzelf de laagste score op het vlak van werkelijke invloed.

Figuur 6.1: Werkelijke invloed voor leden en niet-leden (gemiddelde scores per partij) (N = resp. 3112 en 3105)

Zoals in Figuur 6.2 te zien is, vinden de bevraagde partijleden het over het algemeen zeer wenselijk dat leden invloed hebben in de partijwerking: de blauwe balkjes bevinden zich allemaal op een niveau hoger dan 5 op 7. Groen-leden vinden het het meest wenselijk dat zij invloed hebben (gemiddelde score van 5,54) terwijl CD&V-leden de rij sluiten met een (nog altijd hoge) score van 5,11 op 7. Partijleden schijnen interne partijdemocratie voor leden dus wel degelijk wenselijk te vinden en zouden meer invloed willen dan ze momenteel hebben. Vervolgens gaan we in dezelfde grafiek na hoe de partijleden staan tegenover inspraak voor niet-leden. Ook hier blijkt dat een zeer grote meerderheid van de partijleden positief staat tegenover de inbreng van niet-leden, zij het dat de scores telkens iets lager zijn dan die voor invloed van leden, maar wel hoger dan de werkelijke invloed van niet-leden (zoals te zien in Figuur 6.1). De totale gemiddelde score is met 5,06 op 7 eerder hoog te noemen. In een bijkomende analyse (die niet in de grafiek gerapporteerd wordt) vonden we dat zowel bij de groep die vindt dat niet-leden weinig werkelijke invloed hebben als bij de groep die vindt dat die invloed al hoog is, meer dan de helft van de ondervraagde leden het wenselijk vindt dat niet-leden invloed hebben.

Figuur 6.2: Gewenste invloed voor leden en niet-leden (gemiddelde scores per partij) (N = resp. 3093 en 3084)

Opmerkelijk is de relatief lage score die Groen-leden geven aan de wenselijkheid van invloed voor niet-leden. Met 4,94 staat de score voor niet-leden in schril contrast met de hoge score van 5,54 die ze geven voor de wenselijkheid van invloed voor leden. Voor de rest staan leden van N-VA, Open Vld en sp.a iets positiever tegenover invloed van niet-leden in vergelijking met leden van andere partijen. Bij Open Vld-leden is het verschil tussen gewenste invloed voor leden en niet-leden opmerkelijk klein, en CD&V-leden hechten duidelijk het minst belang aan de invloed van de basis: zowel voor leden als voor niet-leden scoren zij het laagst van alle partijen. Globaal stellen we vast dat over alle onderzochte Vlaamse partijen heen de partijleden een grote mate van openheid vertonen ten aanzien van invloed door niet-leden, die (niet veel) lager ligt dan de openheid voor invloed door leden.

Die gegevens koppelen we opnieuw aan de mogelijke combinaties van houdingen tegenover basisinspraak (zie Tabel 6.2): een overweldigende meerderheid (86 procent) van de ondervraagde partijleden is voorstander van een veralgemeende invloed, dus voor zowel leden als niet-leden. Tegen die hoge score steken alle andere groepen schraal af: slechts 7 procent is voor invloed voor leden maar tegen invloed voor niet-leden; amper 5 procent is tegen invloed voor de basis in zijn geheel; en slechts 2 procent is voor meer invloed voor niet-leden maar tegen veel invloed voor leden. Het overgrote deel van de partijleden ziet invloed voor niet-leden dus wel zitten.

Tabel 6.2: Houding tegenover interne partijdemocratie (algemeen): relatieve aandelen voor elk van de vier combinaties voor/tegen invloed voor leden versus niet-leden (2988 < N < 3099)

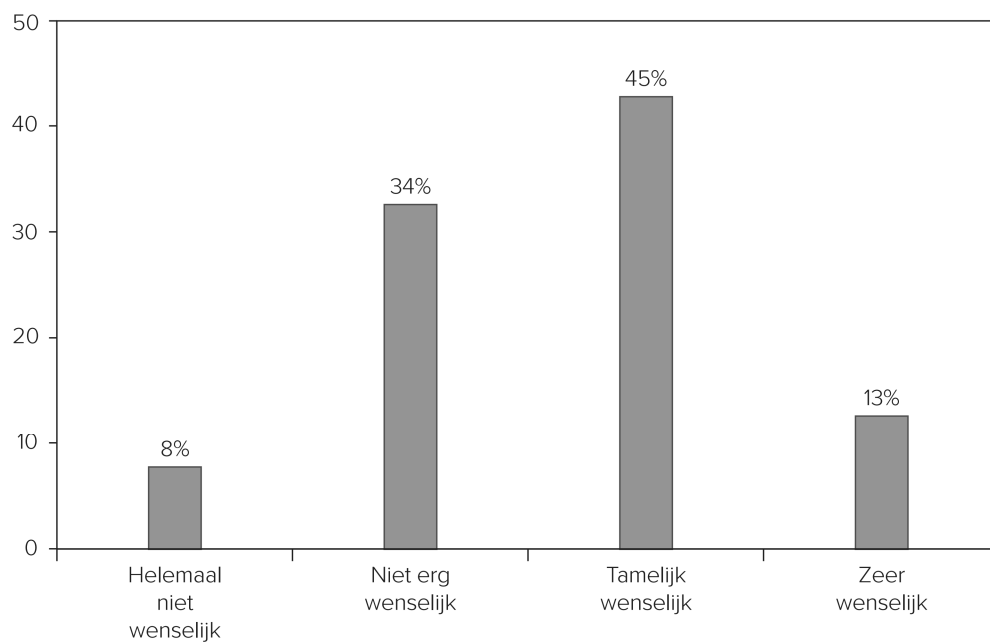
		Voor partijleden...	
		Invloed	Geen invloed
Voor niet-leden...	Invloed	86%	2%
	Geen invloed	7%	5%

5.2 Specifieke case: de samenstelling van de kieslijsten

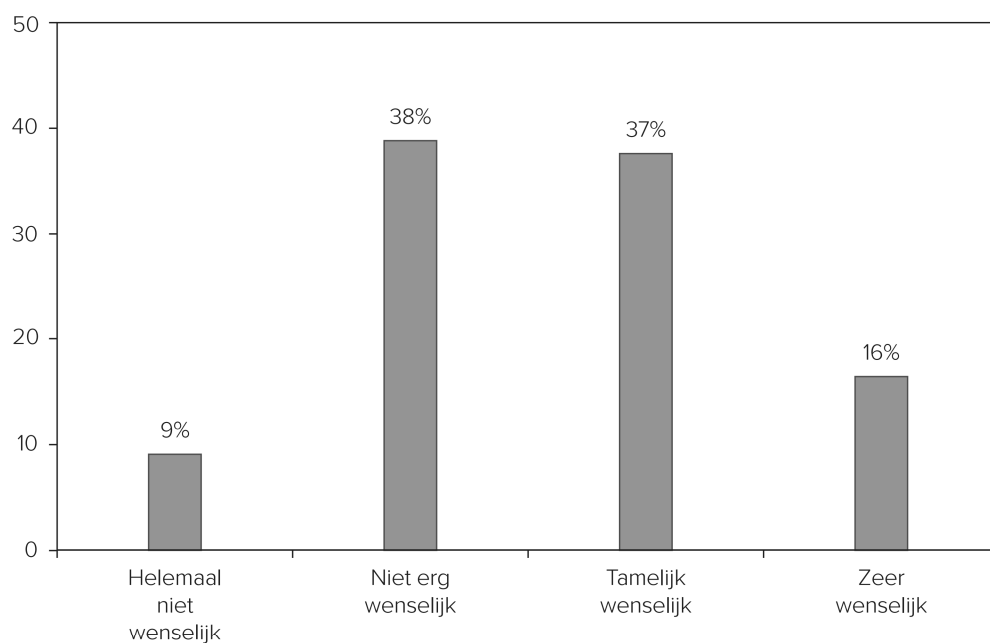
De hierboven besproken resultaten geven een antwoord op de abstracte, normatieve vraag over inspraak in de partij. Wanneer we echter een concreet praktijkgeval bekijken (het opstellen van kandidatenlijsten), dan is het beeld toch iets genuanceerder. Voor

partijleden werd gepeild naar de mate waarin men kandidatenlijsten wil laten bepalen door voorverkiezingen waaraan alle partijleden kunnen deelnemen.

Figuur 6.3: Kandidatenlijsten laten bepalen door partijleden (percentage) (N = 3437)

Figuur 6.4: Lijsttrekker laten bepalen door niet-leden (percentage) (N = 3284)

Figuur 6.3 geeft aan dat bijna 60 procent van de partijleden het wenselijk vindt dat alle partijleden bij de opstelling van de kandidatenlijsten betrokken worden, waaronder 13 procent die dat zelfs zeer wenselijk vindt. Daartegenover staat dat slechts 8 procent van de bevroegden het helemaal niet wenselijk vindt dat partijleden de samenstelling van de kieslijsten mee gaan bepalen.

Figuur 6.4 toont de resultaten voor de (gewenste) invloed van niet-leden bij één bijzonder element van de lijstsamenstelling, nl. de aanduiding van de lijsttrekker. Hierbij vindt alles samen toch 53 procent van alle respondenten het wenselijk om ook niet-leden de lijsttrekker te laten aanduiden. Dat is slechts 4 procent minder dan ten aanzien van de rol van leden bij de samenstelling van de kieslijsten (wat de aanduiding van lijsttrekker en -duwer toch impliceert). Of het nu de eigen invloed via directe inspraak betreft of die van niet-leden, we stellen vast dat ook in heel specifieke gevallen de meeste partijleden positief staan tegenover inspraak van niet-leden.

Wanneer we die twee vragen tegenover elkaar plaatsen (Tabel 6.3), concluderen we inderdaad dat er een sterke parallel is tussen de mate van wenselijkheid voor de ene case (voor leden) en de andere case (voor niet-leden). Wie stelt dat meer invloed voor zichzelf niet of niet erg wenselijk is, is in overgrote mate dezelfde opinie toegedaan over de wenselijkheid van invloed voor niet-leden. Hoewel het grootste deel van de partijleden (nl. 39 procent) nog steeds voor interne partijdemocratie blijkt te zijn (zowel voor leden als voor niet-leden), is het percentage voorstanders van inspraak voor iedereen in dat concrete geval echter duidelijk minder groot dat wanneer het wordt gevraagd in abstracto (zie Tabel 6.2). Partijleden zijn dus wel overwegend voorstander van invloed (via formele en informele kanalen) voor niet-leden, maar wanneer dat concreet vorm krijgt in formele inspraak (in dit geval over de kandidatenlijst), dan zijn velen minder enthousiast.

Omgekeerd is de groep die geen voorstander is van basisinspraak het sterkst gestegen: ongeveer drie op de tien partijleden vinden het onnodig om de interne democratisering uit te breiden tot inspraak op het vlak van de twee concrete cases (samen), waarmee wordt aangegeven dat die partijleden die beslissing vooral als een zaak van de partijleiding beschouwen.

Het is verder nog opmerkelijk dat iets meer dan 14 procent inspraak wil voor niet-leden, maar niet voor leden. Dat kan mogelijk te maken hebben met het verschil in vraagformulering waarbij voor niet-leden gepeild werd naar het laten aanduiden van de lijsttrekker terwijl aan leden gevraagd werd naar de samenstelling van de volledige kandidatenlijst.

Tabel 6.3: Houding tegenover interne partijdemocratie (specifiek): samenstelling van de kieslijsten (N = 3437)

		Voor partijleden...	
		Inspraak	Geen inspraak
Voor niet-leden...	Inspraak	39%	14%
	Geen inspraak	19%	28%

5.3 Houding tegenover niet-ledeninspraak verklaard

In dit deel proberen we te achterhalen welke factoren een rol spelen in de opstelling die partijleden aannemen ten aanzien van invloed voor niet-partijleden. Net zoals in de beschrijvende analyse focussen we op twee afhankelijke variabelen: een algemene variabele (de gewenste invloed voor niet-leden op een schaal van 0 tot 7) en een specifieke variabele (de wenselijkheid van de rol van niet-leden bij het aanduiden van de lijsttrekker van de partij). Aan de hand van regressiemodellen testen we de hypothesen die in het theoretische deel werden opgesteld en diepen we de relatie tussen ledeninspraak en inspraak voor niet-leden uit. Onderaan Tabel 6.4 staat de totaal verklaarde variantie voor elk model (R^2). Die geeft weer in welke mate elk model in staat is om op basis van de geselecteerde parameters de opstelling van de partijleden ten aanzien van invloed voor niet-leden te verklaren. Hoe hoger de R^2 -score, hoe hoger de verklarende kracht van het model.

We bespreken hieronder de belangrijkste bevindingen van de regressieanalyses.

Eerst en vooral komt ook in die analyse duidelijk naar voren dat opinies over inspraak voor niet-leden niet noodzakelijk tegengesteld hoeven te zijn aan de opinies over inspraak voor leden. Zowel voor de gewenste invloed voor niet-leden in het algemeen als voor inspraak bij de aanduiding van de lijsttrekker (modellen 2 en 4) vinden we een duidelijk positief significant effect van de ‘gewenste inspraak voor leden’ (positieve coëfficiënt in model 2 en odds ratio groter dan 1 in model 4). Dat betekent dat partijleden die voorstander zijn van (meer) invloed en inspraak voor leden dat ook overwegend zijn voor niet-leden. Die vaststelling sluit aan bij eerdere, hierboven gemaakte observaties. Partijleden zijn dus (al dan niet) voorstander van inspraak voor de basis, en maken daarbij weinig onderscheid tussen leden en niet-leden. Dat het effect van de

algemene opstelling ten aanzien van meer interne democratie sterk is, blijkt uit de forse toename van de verklaarde variantie R^2 als de variabele over inspraak voor leden als verklaring aan het regressiemodel wordt toegevoegd.

Tabel 6.4: Multiple regressievergelijking en logistische regressievergelijking voor resp. de algemene variabele (gewenste invloed) en de specifieke variabele (aanduiden lijsttrekker) voor *niet-leden* (resp. coëfficiënten en odds ratio's) (N = resp. 2894 en 3188)

	Model gewenste invloed (multiple regressie: coëfficiënten)		Model aanduiden lijsttrekker (logistische regressie: odds ratio's)	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Jaren lidmaatschap	-,004	-,005**	,996	,997
Opleidingsniveau (ref = niet-hoger onderw)	-,237***	-,135**	,951	,976
Geslacht (ref = man)	,184**	,117**	,918	,949
Leeftijd (ref = - 35jr)				
Leeftijd: 35-65 jr	,180*	,122*	1,282*	1,305*
Leeftijd: 65 +	,355***	,245***	1,826***	1,741***
Actief (ref = passief)				
Actief op 1 vlak	,189**	,118*	1,004	1,032
Actief op meer vlakken	,210**	,005	,812	,828
Partij (ref = CD&V)				
sp.a	,293**	,052	1,439**	1,302*
Open Vld	,300**	,123	3,322***	3,255***
N-VA	,400**	,047	1,215	1,203
Groen	,163	-,237***	,667**	,648***
Gewenste inspraak voor partijleden		,768***		2,473***
R^2	0,026	0,481	0,081	0,211

* < 0,05; ** < 0,01; *** < 0,001

Wat, ten tweede, opvalt, zijn de verschillen tussen de individuele partijen. Partijleden van Groen staan veel kritischer tegenover niet-ledeninspraak dan leden van andere partijen (negatieve coëfficiënt in model 2 en odds ratio's kleiner dan 1 in modellen 3 en 4), een vaststelling die ook hierboven reeds werd gemaakt. Het vasthouden aan de inspraak van de partijleden geldt bij Groen nog meer wanneer dit heel concreet wordt gemaakt, namelijk bij de samenstelling van de kandidatenlijsten. Blijkbaar vormen Groen-leden de uitzondering op de algemene regel van complementariteit van inspraak voor leden en niet-leden die voor alle onderzochte partijen wel degelijk opgaat: meer dan bij de andere partijen wensen de Groen-leden invloed op de interne besluitvorming en inspraak in de heel specifieke case van de opmaak van de kandidatenlijsten bij verkiezingen vooral voor te behouden voor zichzelf. Dat kan ook verklaard worden door het feit dat Groen-leden menen dat ze door die inspraakmechanismen ook effectief heel wat invloed hebben, en die niet graag uit handen geven.

Leden van sp.a en Open Vld staan significant positiever tegenover de algemene invloed van niet-partijleden dan de leden van CD&V. Die conclusie kan ook doorgetrokken worden voor de samenstelling van de kieslijsten.

Aan de hand van de resterende verklarende variabelen kunnen we uitspraken doen over de mate waarin de hypothesen al dan niet worden ondersteund. Er kan beperkt steun gevonden worden voor de hypothese over activiteitsgraad. Het is niet zo dat actieve partijleden per definitie negatiever staan ten opzichte van inspraak voor niet-leden. Wel integendeel: voor de stelling over algemene inspraak voor niet-leden zijn actieve partijleden zelfs iets positiever dan passieve leden. De verschillen zijn evenwel niet groot, niet altijd significant en gaan de andere richting uit wanneer het gaat over lijstsamenstelling (zie de odds ratio's kleiner dan 1 in de modellen 3 en 4). Het is dus zeker niet zo dat leden die inspraak dreigen te verliezen uit eigenbelang tegen inspraak voor niet-leden zouden zijn. Dat is in tegenspraak met de resultaten die Bernardi et al.³⁵ bij Italiaanse politieke partijen vonden.

De opdeling tussen *old style*- versus *new style*-leden blijkt eveneens maar een beperkte verklaringswaarde te hebben. Die opdeling werd gemaakt op basis van jaren lidmaatschap, geslacht en leeftijd. Het aantal jaren lidmaatschap heeft wel in alle modellen een negatief effect, maar die effecten zijn eerder beperkt en vaak niet significant. Vrouwen staan in algemene termen positiever tegenover inspraak voor niet-leden, maar dat verandert wanneer het gaat over de concrete lijstsamenstelling. En voor leeftijd vinden we zelfs een omgekeerd effect dan verwacht: ouderen staan, net als in Italiaanse partijen,³⁶ positiever ten opzichte van de inspraak voor niet-leden dan

jongeren. Mogelijk valt dat laatste element te verklaren door het relatief kleinere aantal jongeren dat lid wordt van een partij en daardoor (meer dan andere partijleden) waarvoor zijn (lid)geld wil.

Wat het opleidingsniveau betreft, stellen we een consistent negatief effect vast, wat betekent dat partijleden met een diploma hoger onderwijs wel degelijk significant negatiever staan ten opzichte van inspraak voor niet-leden dan partijleden die enkel een diploma lager of middelbaar onderwijs behaalden. Wat betreft de betrokkenheid van niet-leden bij de aanduiding van de lijsttrekker is het effect dat van scholingsgraad uitgaat weliswaar niet langer significant. Mogelijk stellen hoger geschoolden zich kritischer op t.a.v. de potentiële gevaren van het betrekken van niet-leden, of hechten ze meer belang aan het dreigende invloedverlies dat daarmee kan gepaard gaan.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we het gehad over het geven van meer inspraak aan de basis om de zogenaamde crisis van partijen op te vangen. We hebben daarbij een onderscheid gemaakt tussen inspraak voor leden en niet-leden. Voor die eerste vorm van inspraak hebben partijen al heel wat veranderingen doorgevoerd, onder meer door voorzittersverkiezingen te organiseren en stemrecht op congressen aan al hun leden te geven. Daarnaast worden niet-leden op allerlei manieren en in toenemende mate bij de partij betrokken, onder meer via activiteiten en op sociale media. Er worden tevens schuchtere pogingen ondernomen om die niet-leden ook enige formele inspraak in de partij te geven. In dit hoofdstuk gingen we na in welke mate partijleden voorstander zijn van een uitbreiding van interne democratie naar niet-leden. Immers, door inspraak te geven aan niet-leden moeten partijleden een deel van hun macht delen, waardoor ze riskeren een deel van die macht te verliezen. Die openheid lijkt voor partijleden, zeker voor de actiefste en partijgetrouwste, op het eerste gezicht geen evidente keuze.

Onze resultaten tonen evenwel duidelijk aan dat die vermeende tweestrijd tussen leden en niet-leden in de interne besluitvorming eigenlijk niet bestaat – tenzij bij Groen-leden. Partijleden zijn over het algemeen voorstander van meer inspraak voor de basis, en maken daarbij weinig onderscheid tussen leden en niet-leden. De opinies over de wenselijkheid van ledeninspraak en niet-ledeninspraak zijn dus niet tegengesteld, maar complementair. Dat blijkt ook uit het feit dat actieve leden en leden die al lang lid

zijn niet systematisch negatiever staan ten opzichte van inspraak voor niet-leden dan leden die minder actief zijn of pas recenter lid werden.

Hierbij moeten we echter twee nuances plaatsen. Uit onze analyse kwam immers ook naar voren dat die conclusie in mindere mate opgaat wanneer gevraagd werd naar een concreet geval van inspraak (in casu het laten bepalen van de lijstsamenstelling). Dat inzicht lijkt erop te wijzen dat de bereidheid van partijleden om inspraak te verlenen aan niet-leden op papier groter is dan in de praktijk. Verder onderzoek moet uitwijzen of partijleden inderdaad systematisch minder invloed wensen voor niet-leden in concrete praktijkgevallen, dan wel of de mening van partijleden hieromtrent eerder afhangt van de specificiteit van de inspraakgevallen in kwestie.

Verder willen we erop wijzen dat wanneer partijleden ook voorstander van inspraak voor niet-leden zijn, dat niet per definitie over dezelfde mate van invloed gaat. Meer nog, uit onze beschrijvende analyse leidden we af dat partijleden een lagere score toekennen aan gewenste invloed voor niet-leden dan voor zichzelf, al is dit verschil (inzake abstracte, normatieve oriëntatie) wel telkens zeer klein.

Uitzondering op dit patroon is de partij Groen, waarvan de leden het meest van alle partijen belang hechten aan inspraak voor de leden, maar eerder weigerachtig staan ten opzichte van de inbreng van niet-leden. Het is duidelijk dat Groen-leden (meer dan leden van andere partijen) hun eigen invloed willen maximaliseren en de inspraak die ze vandaag al in ruime mate hebben willen veiligstellen. Die opstelling geldt ook in zekere mate voor hooggeschoolden, die minder positief staan ten opzichte van inspraak voor niet-leden.

Ook jongere leden staan beduidend minder positief ten opzichte van inspraak voor niet-leden dan oudere leden. Het aantal jongeren dat lid wordt van een politieke partij is laag. De jongeren die zich toch de moeite getroosten om lid te worden, willen dan ook hun inspraak niet beknot zien door die te gaan delen met anderen. Niet toevallig rekruteert Groen voor een heel groot deel bij een bovengemiddeld hoogopgeleid en jonger publiek.

Dat alles betekent ook dat de verklarende factoren die we naar voren schoven, en meer bepaald de tweedeling tussen klassieke of traditionele partijleden (die ouder, lager geschoold, langer lid, meer actief zijn) versus de nieuwe of moderne partijleden maar een beperkte verklarende waarde heeft. De meeste hypothesen die we hierrond opbouwden werden niet ondersteund (bv. jaren lidmaatschap), of toonden zelfs een omgekeerd effect (bv. leeftijd).

Alles bij elkaar houdt de conclusie een positieve boodschap in voor de Vlaamse partijen: ze kunnen gerust doorgaan met het verder verkennen van de mogelijkheden om niet-leden meer te betrekken bij de interne partijbesluitvorming. Partijleden geven in groten getale aan positief te staan tegenover meer inspraak voor niet-leden, net zoals ze positief staan ten opzichte van inspraak voor leden. Het is dus geen of-of-, maar wel een en-en-verhaal.

Noten

1. We vullen het begrip 'basis' hier ruim in. Het slaat hier op de brede partijaanhang en omvat zowel leden als niet-leden.
2. Scarrow (2014)
3. Cross & Blais (2012)
4. Cross & Blais (2012); Pilet & Cross (2014); Wauters (2014)
5. Cross & Blais (2012); Denham (2009)
6. Bernardi, Sandri, & Seddone (2016)
7. Deschouwer (2004); Schamp (2016); Wauters (2014)
8. Pilet & Wauters (2014)
9. Cross & Blais (2012); Deschouwer (2004); Scarrow (1999); Wauters (2014)
10. De inspraak die leden hebben via interne partijreferenda wordt hier buiten beschouwing gelaten aangezien zulke referenda zelden gebruikt worden (Wauters, 2009), net als de vaak heel informele inspraak die leden op lokaal vlak kunnen genieten.
11. Pilet & Wauters (2014); Wauters (2009)
12. Pilet & Wauters (2014)
13. André, Wauters & Pilet (2012); Schamp & Devos (2015)
14. De Winter (1980)
15. Vandeleene, De Winter, Meulewaeter & Baudewyns (2013)
16. Dewachter (2003)
17. Wauters (2009)
18. Dewachter (2003)
19. Scarrow (2014, 2015)
20. Scarrow (2015)
21. Scarrow (2014, 2015); Bernardi et al. (2016)
22. Scarrow (2014, 2015)
23. Kosiara-Pedersen, Scarrow & van Haute (2014); Scarrow (2014)
24. Scarrow (2014, 2015)
25. Gauja (2013)
26. Hooghe & Dassonneville (2012); Whiteley (1998)
27. Hazan (2010)
28. Al komt dit fenomeen minder vaak voor en is het minder uitgesproken dan in bijvoorbeeld Israël. Zie: Wauters, Rahat & Kenig (2015)
29. Scarrow (2014)
30. Bernardi et al. (2016)
31. Bernardi et al. (2016); Scarrow (2014)
32. Sandri en Pauwels (2011)

33. Bernardi et al. (2016)
34. We doen de analyse enkel voor de samenstelling van de kandidatenlijsten, ook bij gebrek aan data over de twee andere in de tekst onderscheiden specifieke cases, nl. de verkiezing van de partijvoorzitter en inspraak op partijcongressen.
35. Bernardi et al. (2016)
36. Bernardi et al. (2016)